

Romaniyhteisön ja sen diskurssin ekstra- ja intralingvaaliset rajoitukset

Kimmo Granqvist
Kotimaisten kielten tutkimuskeskus

23. marraskuuta 2006

1 Johdannoksi

Luennon rakenne:

1. Romaniyhteisön hierarkkisen organisaation peruspilarit
2. Rituaalinen puhtaus
3. Tabut ja yhteisön hierarkia
4. Romanien diskurssien ekstralingvaaliset rajoitukset
5. Miten ekstralingvaalisista rajoituksista tulee intralingvaalisia?

2 Romaniyhteisön luonteenpiirteitä

	Puhdas	Epäpuhdas
fysiologinen dimensio	ihmisruumiin yläosa suu ruoka	ihmisruumiin alaosa genitaalit ulosteet
sosiaalinen dimensio	vanha ihminen mies oma sukuryhmä romanit	nuori ihminen nainen vieraat sukuryhmät ei-romanit
fyysinen dimensio	päähineet tyynyt, pöytäliinat	jalkineet alusvaatteet, aluslakanat, lattiarätit lattiat, tuolit WC alakerta
moraalinen dimensio	normien noudattaminen, kunnia arvostus	normien rikkominen, häpeä halveksunta

(Viljanen-Saira 1979; Granqvist & Viljanen 2002.)

3 Tabut ja yhteisön hierarkia

- Naiset
 - Hedemällisyysissä olevan naisen seksuaalisuutta kontrolloivat normit: seksuaalisesti aktiiviset henkilöt välttävät seksuaalisesti indifferenttien henkilöiden fyysistä välillistä tai välitöntä kosketusta, seksuaalisymboleina pidettyjen ruumiinosien tai niitä koskettavien vaatteiden näyttämistä
 - Seksuaalisesti indifferenttejä ovat nuoret naiset, joilla ei ole vielä yhteisön tietämää, julkista seksuaalisuhdetta, samoin hedelmällisyyksiään ohittaneet vanhat naiset: heihin ei kohdistu yhtä vahvoja rajoituksia
 - Naisen on pukeutumisellaan peitettävä ruumiinsa seksuaalialueet ja niitä symbolisoivat ruumiinosat: jalat, olkapäät, rinnat, selän tai rinnan ihoa ei

saa näkyä – käyttämällä mustalaisasua naine välttää häpäisensä oman ikä- ja sukupuolikategoriensa ulkopuolella olevia

- Jos naisella on läpinäkyvä pusero, hänen on peitettävä se vaikkapa villatakilla vanhempien ihmisten ja vieraiden miesten seurassa
- Vanha nainen voi esiintyä jopa lyhythihaisessa aluspuserossa ja ohuessa laskoshameessa itseään nuorempien, myös miesten, seurassa
- Aikaisemmin paheksuttiin myös rintataskuja, koska ne korostivat rintoja
- Hameen on oltava niin pitkä, etteivät nilkat näy kävellessä; värin oltava musta; vaaleat ja kirjavat värit ovat alusvaatekankaita
- romanivaatteiden valinta murrosiässä, viimeistään avioliitossa
- romanivaatteiden käyttöön ei kuitenkaan pakoteta; jos romaniasun valitsee, on sitä kuitenkin aina pidettävä vanhempien romanien läsnäollessa – romaninaisen asua pidetään yhtenä tärkeimmistä mustalaisuuden kriteereistä. Suomalaiset nähdään vaateukseltaan epäsiiveellisinä
- pitkiä housuja pidetään lyhyttä hametta sopimattomampana
- Romaninaisen on huolehdittava, ettei kukaan ”sopimaton” henkilö näe häntä huolimattomasti tai vajaavaisesti pukeutuneena (ei niinkään oma mies, mutta kylläkin aikuiset lapset, veljet, isä)
- Naisen alusvaatteita ei saa pyykinpesun, kuivatuksen tai säilytyksen aikana olla muiden ihmisten näkvyvillä; sukat luetaan alusvaatteisiin; kengät ovat epäpuhtaat, koska ne koskettavat naisen rituaalisesti epäpuhdasta alaruumista; sukkia, kenkiä tms. ei saa laittaa paikkoihin, joissa ne joutuisivat puhtaiden esineiden kanssa kosketuksiin
- Epäpuhtaat esineet ja ihmiset (ts. nuoret naiset) likaavat puhtaat esineet ja ihmiset (ts. vanhat ihmiset) paitsi suoralla kosketuksella myös olemassa niiden yläpuolellaan tai astumalla niiden yli – asuminen, rakennukset, kulku portaissa, taloustyöt kuten keittiön yläkaappien siivoaminen, katon peseminen
- Nukkumapaikan valinta: naisten jalat eivät saa olla vanhoihin ihmisiin, heitä esittäviin valokuviin tai puhtaisiin esineisiin (ruokapöytä, astiakaappi, uuni) päin, eivätkä naiset saa mennä vanhojen ihmisten tai puhtaiden esineiden lähelle nukkumaan
- Raskauden kätkeminen mahdollisimman hyvin; epäpuhtaus synnytyksen jälkeen

- Miehet

- Vähemmän rajoituksia kuin naisiin.
 - Lähinnä yleisiä ikäkategorioiden liittyviä käyttäytymisodotuksia.
 - Nuoren miehen noudatettava pukeutumisessaan samoja periaatteita kuin naisen: ei saa näyttäytyä vähissä vaatteissa eikä huolimattomasti pukeutuneena itseään vanhempien seurassa
 - Nuori mies ei voi esiintyä alusvaatteisilla, paitahihaisillaan, tai edes puvun liivit auki; farmareissa tai verryttelypuvussa esiintyminen on sopimatonta
 - Eri-ikäiset (5–6 vuotta eroa) veljeksien eivät mene yhdessä saunaan
 - Vältettävä kuitenkin varsinkin vanhoja ihmisiä silloin seksuaalisuhde tulee yhteisön tietoon: avioliiton solmimisen ja lapsen syntymän yhteydessä
- Sukulaiskategoriat ja niiden ylläpitäminen Käyttäminen määräytyy paljolti ikä- ja sukupuoliroolien mukaan. Lähisukulaisia koskee lisärajoituksia, jotka määräytyvät sukulaisuussuhteesta ja ovat riippumattomia ikästatuksesta, joka muutoin on interaktiutilanteessa hyvin määräävä
 - tyttären tulee vältellä äitiään – syynä kuuluminen tyttären ja äidin sukulaiskategorioihin
 - pojan tulee vältellä erityisesti äitiään – pyritään välttämään varsinkin asumista kahden äidin kanssa
 - veli ja sisar joutuvat välttämään toisiaan ikäerosta riippumatta; veljellä on sisarensa nähden autoritaarinen asema; sisar joutuu esim. tekemään kotityöt veljensä puolesta ellei hänellä ole vaimoa; veli ja sisar eivät voi esim. istua rinnan tai liikkua kahdesta yhdessä
 - naisen puoliso ja veljet joutuvat välttämään toisiaan, vaikka olisivatkin samanikäisiä; puolison ja veljien kilpaileva auktoriteetti!
 - aviomiehen ei tarvitse kuitenkaan vältellä vaimonsa sisaria
 - vaimon sisaren mieheen aviomies suhtautuu kuten muihinkin romanimieheen ikäkategorian perusteella
 - nainen joutuu välttämään miehensä vanhempia ja hänen veljiään

(Viljanen-Saira 1979.)

- Tiettyjen puheenaiheiden välttäminen:
 - välillisesti tai välittömästi ihmisruumiseen liittyvät aiheet:
 - seksuaali- ja anaalialueet

- ja niiden toiminnot
- sisäelimet
- ja niiden toiminnot
- sairaudet, joissa mainitaan sisäelimiä
- aterian jälkeen kylläisyys
- ulostaminen ja ulosteet
- WC
- ihmisruumiin hoito ja hygienia: ihokarvojen poisto, intiimi hygienia
- aikaisemmin myös uimaan ja saunaan meno
- seksuaalisuus: seksuaalialueita koskettavat vaatteet (naisen alusvaatteet, sukat, kengät, miehen paita = 'hiha', housut = 'alavaate', 'vaate'; naisen hame = 'vaate', esiliina = 'vyöliina'; miehen kenkiin ja sukkiin ei liity vastaavia rajoituksia)

(Viljanen-Saira 1979; Granqvist & Viljanen 2002.)

- (1) ee na jeene ja fuulana steti na jeene
 'he eivät menneet ja likaisiin paikkoihin he eivät menneet'
 kyllä hin buut ajasaavo kaale jos hinki jos hinki tota jos hinki fuu-
 lane kaale niin toolaha jeenekin bastupa
 'kyllä paljon sellaisia romaneita jos onkin jos onkin tota jos onkin
 likaisia romaneita niin nehän menivät saunaan'

(Granqvist & Viljanen 2002.)

- (2) N1: fani hin fani hin buut kaale koon hin akadiives phurane kaale koon hin
 dukate doolesko khaal
 ehkä on ehkä on paljon kaaleita jotka ovat nykyään vanhoja kaaleita jotka
 ovat sairaita sen vuoksi
 N2: dukade hin maan hin maanki ee me dola dukiba doola hin eikä naa šleppuna
 nikki doolena deevel džaaanela
 sairaita on minulla on minullakin minullakin tuo tauti eikä se mene pois
 Jumala tietää
 N1: savo dukiba
 millainen sairaus
 N2: voisinko mä kertoa
 N1: tumengo vasten hin
 kätenne ovat
 N2: no, vast ja truppos, mutta hin iek sellanen duk että minä mul on tota
 kroonillinen virtsatulehdus ja se ei parane ol douva na fedjuvela
 no, käsi ja ruumis, mutta on yksi sellainen tauti että minä mul on tota
 kroonillinen virtsatulehdus ja se parane ol se ei parane
 N1: hm
 N2: mut latšo douva doori hin
 mutta nyt se siellä on hyvä

(Granqvist & Viljanen 2002.)

- (3) T: ta doola phennena, doi hin jakke buut lansvarthe saaki
 ja he sanovat, ne ovat hyvin häpeällisiä asioita
 I: me som jakke fertto me na khaa butte, no se puhhuu omasta mahastaan, nii
 ja minä olen niin täynnä en syö enää, no se puhhuu omasta mahastaan, nii
 T: me hin buut konga phenjom naako tu na na khajuvaa douva hin lans tu phenneha
 ja minä olen monta kertaa sanonut etkö sinä ymmärrä sitä, että se mitä sanot on häpeällistä

(Granqvist & Viljanen 2002.)

Kirjallisuus

Granqvist, Kimmo & Anna Maria Viljanen 2002. Kielelliset tabut romani-identiteetin kuvaajana. Ks. Laihiala-Kankainen et al. (2002, toim., 109–25).

Laihiala-Kankainen, Sirkka, Sari Pietikäinen & Hannele Dufva 2002, toim. *Moniääninen Suomi*. Jyväskylä: Soveltavan kielentutkimuksen laitos.

Viljanen-Saira, A. M. 1979. Mustalaiskulttuuri ja kulttuurin muutos. Lisensiaatin tutkielma, Helsingin yliopisto/antropologian laitos. Painamaton käsikirjoitus.